

Emíre Khidayer

Arabský svět – jiná planeta?

Doplněné, aktualizované vydání

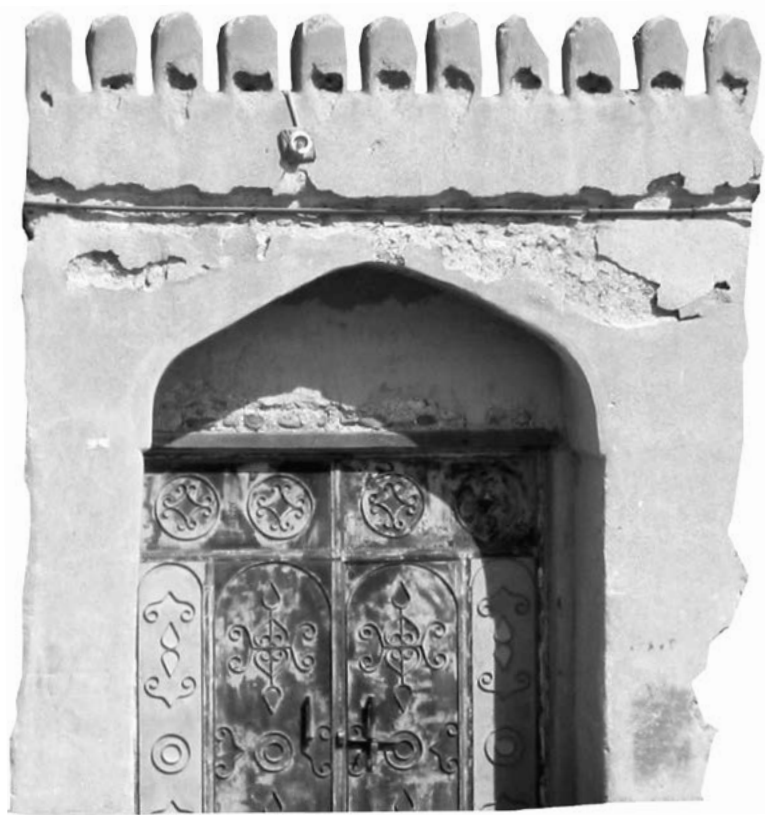
MLADÁ FRONTA

MLADÁ FRONTA

EMÍRE KHIDAYER

Arabský svět.
– jiná planeta?

EMÍRE
KHIDAYER

Arabský
svět
– jiná planeta?

MLADÁ FRONTA

© Emíre Khidayer, 2016
Illustrations © Emíre Khidayer, 2016
Photography © Emíre Khidayer, Edgar Jarúnek, 2016

Věnuji dvěma mámám. Mé a tchyni Ildikó. I za to, že se silou vlastní vůle dokázaly vymanit z nepřízně života. Tehdy, když chtěly. Protože měly motivaci.

ÚVOD

Že se moje kniha *Arabský svět – jiná planeta?* stane bestsellerem na Slovensku i v Čechách, jsem nečekala. Někde v koutku duše jsem však cítila, že po ní sáhne mnoho lidí. A tak se také stalo, navzdory tomu, že nabízím literaturu faktu, která se někdy čte, někdy studuje a která – možná překvapivě – někdy pobaví. Od prvního českého vydání v listopadu 2011 se svět posunul dál a navíc mílovými kroky. Mám tím na mysli arabské země, ve kterých už byly na pochodu obrovské politicko-spoločenské změny a konflikty, ale i naši společnost. Ta měla a má možnost se na vlastní kůži dozvídat novinky o jiné kultuře především prostřednictvím migrační exploze do Evropy. Novinky, s nimiž jsme v našem časoprostoru v tak blízkém styku dosud nebyli konfrontováni. Navíc s sebou tyto pohyby přinášejí to nejtragičtější, co si globální společnost vytvořila – terorismus.

Za poslední roky se nám všem dostalo ponaučení. U nás a na nás vidím, že se mění otázky a jdeme více do hloubky. Dokonce do sebe všechno časově zapadá. Jednak se dostáváme do mnohem bližšího styku s arabsko-islámskou částí světa a ve stejné době se moje knihy staly *učebnicemi* o společnosti, která figuruje každodenně ve zprávách, nevyjímaje dokonce ani ta nejbulvárnější média.

Poté co vyšly upravené překlady mé knihy *Arabský svět – jiná planeta?* česky a polsky a po několika dotiscích na Slovensku a také jejím druhém vydání, přichází výrazně doplněné druhé vydání v českém jazyce. Zahrnula jsem do něj všechno podstatné, co se změnilo vlivem politických zvratů přetavených do nálad společnosti, tedy i do chování. Podstata charakteru arabské společnosti však zůstává stejná.

Jaká je tedy reálná podoba arabského světa? Jak myslí, cítí a žijí Arabové? Jaké jsou vztahy mezi muži a ženami? Jaké jsou vztahy mezi islámem a jinými vyznáními – a co je ještě důležitější, mezi

jejich jednotlivými vyznavači? Jakou roli ve vnímání člověka hraje rasa a barva kůže? A jakou hraje náboženství? Zalovíme ve vodách zodpovědnosti při plnění povinností. Že by šlo o samozřejmou věc? O mentalitě arabských národů rovněž vypovídá pohled na kalendář, jména a zažité fráze.

Násilí nabývá na síle a projevuje se v mnoha společenských interakcích. Jako otroctví, kastovnictví, sexuální obtěžování, znásilňování coby forma zbraně, terorismus, ale i zdánlivě méně podstatná obřízka. Pokud jde o respekt a úctu, kladu si otázku, kde je teorie a kde praxe? Věnuji se nejen lidem, ale i vztahu ke zvířatům. I zde zjišťujeme, že na stejné věci máme různé názory.

Odlišnosti přístupů se dnes poskytuje velký prostor, a to i na nejvyšších úrovních. Důraz se klade na dosud méně preferovanou specifičnost, přičemž často zaniká univerzalita proklamovaná Všeobecnou deklarací lidských práv, a to hlavně ve vztahu k aplikaci lidských práv. Evropská a arabská kultura mají rozdílné názory na některé základní hodnoty včetně etiky a standardního posuzování jednotlivce, na to, co je morální a co ne. Jsme sousedé, asi ne náhodou. A právě to je pro obě civilizace velká výzva. Protože všichni chceme žít a většina z nás si přeje soužití na této planetě v míru, musí být stanovena hranice, která jasně definuje průřezové veličiny jako dodržování lidských práv, rovnoprávnost pohlaví, rovnoprávnost vyznání, rovnost jako takovou, a která odstraní tabuizování v oblastech, jež pouze podporují ignoranství, nevzdělanost a násilí. Aby se z obětí nestaly dvojnásobné oběti, které budou produkovat další oběti.

Odpovědi na načrtnutá témata přibližují v knize shrnující moje pohledy a zkušenosti z několikaletého působení v arabských zemích. Přes univerzitní a doktorandské studium arabistiky, přes jejich aplikaci v praxi v různých oblastech, avšak s důrazem na politiku, dospívám ke kompaktním názorům na arabskou společnost. Skutečnost, že jsem vyrůstala v křesťanské rodině a v křesťanském prostředí a studovala islám a žila v muslimském světě, je pro mě osobně nesmírně obohacující. Zároveň je pro mě obrovský dar, že se bytostně dotýkám humanistického sekularismu, který poskytuje Evropa, a na

druhé straně arabského životního stylu, vytesaného podle islámské ideologie.

Existuje několik logických důvodů, proč svým názorům dávám písemnou podobu. Nejpodstatnější však je pochopení toho, co chápu já. Popisuji mnohé věci týkající se konkrétní problematiky, vyjadřuji se k nim a zároveň připojuji vlastní zážitky, které je dokáží snadněji uchopit. Jde o extrakt ze skutečného života. Opravdu skutečného, neboť teorií, jak by to mělo vypadat, vytesaných z náboženských dogmat a představ bylo vždycky dost. Pronikly i do Čech, Polska, na Slovensko, ale hlavně do západní Evropy. Věnuji se pouze arabským zemím, i když náboženská dimenze tento rámec logicky přesahuje. Proto občas používám širší – arabsko-muslimský – pojem, který však je v daném kontextu dostatečně zřejmý.

Pojem „arabský svět“ ve většině Evropanů evokuje nepříjemný pocit, vytvořený z obrazů zafixovaných z běžného života, které k nám pronikají. Většina těchto obrazů je spojena s negativní zkušeností s teroristy, náboženskými fanatiky, neustálými vojenskými konflikty, migrační lavinou nebo degradovaným postavením žen. Temnou stránku arabského světa poznáváme z médií, sociálních sítí, amerických filmů nebo z autobiografických knih typu *Bez dcerky neodejdu*. Nepříjemný pocit dostavující se při vyslovení slova Arab je tedy reálný. Sama dobře vím, že vyprávění se v mnohém shodují se skutečností. Kde potom jsou nějaké pozitivní stránky s Araby spojené?

Každá informace poskytnutá médiu je subjektivní, byť se její autor snaží předmět své zprávy vykreslit co neobjektivněji. Vidíme to, když porovnáváme stejnou zprávu z různých zdrojů. Zjišťujeme, že jsou jejich autoři až příliš často poplatní tomu, pro koho pracují, jehož politiku musejí sdílet, anebo mohou být až nekriticky oddaní myšlence či ideologii, jíž sami věří. Vynakládáme energii, abychom si na základě předkládaných zpráv vytvořili objektivní a nezastřený pohled. Vynořilo se rovněž velké množství znalců Blízkého východu. Musím konstatovat, že pokud někdo neovládá příslušný jazyk a nežil mezi místním obyvatelstvem dlouhodobě, těžko dokáže objektivně posuzovat situaci. Vzhledem k tendenci médií osekávat a zjednodušovat informace z úsporných důvodů považuji za nutné poskytnout informace, které komplexněji zachycují myšlení a chování Arabů

a zároveň fungování jejich společnosti. Tato „společenská příručka o arabském světě“ je napsaná z pohledu člověka, který mezi Araby a s Araby několik let žil. Nabízím něco, co najdete málokde, respektive co nenajdete nikde, pokud to nezažijete na vlastní kůži. A to za předpokladu, že jste poučení a vědomí si fines této společnosti.

Knihu jsem koncipovala tak, abyste si ji mohli přečíst za pár večerů a aby ve vás zanechala reálný obraz arabské společnosti – bez iluzí či očekávání. Abyste věděli, s čím se můžete setkat, na co můžete narazit. Arabskou kulturu nevnímám jako dobrou nebo špatnou; je zkrátka jiná. Předkládám vám obraz jiné kultury, jiné civilizace. Proto nazývám arabský svět jinou planetou. Zásadní roli přitom sehrává otazník. Dokážeme se, respektive chceme se sblížit? A vůbec, jaký je tu záměr? Touto knihou zároveň nastavuji zrcadlo samotným Arabům o tom, jací jsou, jak se chovají a jak jsou vnímáni z ptáčích perspektivy.

Knihy je v takové podobě, k jaké jsem dospěla v polovině druhé dekády třetího milénia. Odlišuje se od mých iluzí a představ, s nimiž jsem před lety vstupovala do tohoto světa. Časem, po zkušenostech a zážitcích, pěkných i ošklivých, se mi arabská společnost nebo spíše její jednotlivé společnosti postupně ukazovaly v pravém světle. Bez pozlátka, bez závoje, obnažené s dobrým srdcem a s vědomým vytvářením omezení sebe sama, ale hlavně druhých. A to často ve snaze posouvat věci do jiné roviny, aby vypadaly tak, jak se sluší a patří, nebo aby byly poplatné konkrétní ideologii.

Kromě toho, že tuto knihu sestavuji z akademického, profesionálního a zároveň lidského úhlu pohledu, je její nadstavbou zobrazení pocitů ženy, která přichází v arabském světě do styku hlavně s muži. Pocity a přístupy, pohrdání nebo otevřenost, ochota nebo necitlivost mužů se projeví i ve vztahu ke mně a pěkně zapadají do celkového rámce arabské společnosti. Byla jsem součástí tisíců cílených i nechtěných společenských vztahů. Příjemných, na které vzpomínám ráda, i nepříjemných, na něž vzpomínám s hořkostí. Všechny je mám v sobě uložené. Mohu z nich vybírat podle osoby, země nebo konkrétní situace. Stačí jen otevřít tu správnou zásuvku.

Tvrdit v dnešní době, kdy Arabové a většinou zároveň muslimové prosakují do našich domácností ve středu Evropy, že jsou nám lhostejní, opravdu neodpovídá realitě. Otázka dnes už nezní tak, zda se arabskou kulturou zabývat chceme nebo nechceme. Realita dospěla do takového stavu, že se jí jednoduše zabývat musíme. Dotýkáme se této problematiky, protože ona se dotýká nás bez ohledu na to, co je předmětem naší práce, našich zájmů a snů. Proto postupně saháme po literatuře, která nám tento svět přiblíží nejen mainstreamově. I to byl důvod, proč jsem souhlasila s úpravou a rozšířením své prvotiny. Za čtyři roky od jejího prvního českého vydání jsme se totiž všichni o dost posunuli. Jak Arabové, tak i my.

červen 2016

KDE ŽIJÍ ARABOVÉ?

Za necelou poslední dekádu se naše znalosti o arabském světě evidentně znásobily. Chtě nebo nechtě. K výrazným motorům, díky nimž Arabové a muslimové figurují v každodenním „jídelníčku“ médií, patří jasmínová revoluce z prosince 2010 v Tunisku, která odstartovala masivní politicko-společenské změny pod názvem „arabské jaro“. Dále to jsou četné válečné konflikty a neméně četné teroristické útoky z krvavého pera nejednoho arabského muslima. Dále narážíme na masovou migraci do Evropy, ale i možnosti poznávat tento kout světa v rámci dovolenkových pobytů v oblíbených destinacích, které si mnozí z nás zamilovali. K tomu se také přidružuje možnost najít si zajímavé pracovní místo v blízkovýchodních končinách. I když jsou díky tomu existence a lokalizace arabských zemí veřejnosti známější, přece jen se potýkám s problémem zařadit některou zemi z této oblasti na správné místo.

„Ty jsi *odtamtud*?“ Na tuhle otázku mnohých našinců jsem si zvykla tvářit, že nerozumím. Potměšile jsem se ptala: „Co máš na mysli tím *odtamtud*?“ ve snaze přimět tazatele k upřesnění otázky. Moje jméno uhodí každého do očí, je zřejmé, že slovenské není. Většina z nás – a Arabové téměř všichni, bez výjimky – nezvládá rozlišovat fyziognomii různých národů. V podstatě je to všude na světě stejné, tak se tím už nezatěžuji. Přece jen mi nedá to *odtamtud*. Přišla jsem na to, že důvodů k takové otázce je víc. Někteří se mě takhle ptají, protože tuší, že jsem *odtamtud*, a aby se nedotkli něčeho možná citlivého, zeptají se oklikou. Jiní, a těch je většina, tuší, že mám něco společného s blíže neurčenou blízkovýchodní exotikou, ale nemají jasno v tom, co všechno se *tam* nachází. A tímto způsobem to chtějí zaretušovat. I to je jeden z důvodů, proč jsem napsala tuhle knížku. Kvůli slovu *odtamtud* začínám svým oblíbeným geografickým úvodem, abychom nebyli stejní jako jedna – jinak milá – egyptská na

pohled určitě šedesátnice s obrovským růžovým magnetofonem, s níž jsme trávily dlouhé chvíle ve vlaku z Luxoru do Káhiry a která překvapeně prohlásila: „Vy mluvíte tak, jako mluvíme my!“ a pro kterou bezpochyby existovalo pouze „my“ a potom „všichni ostatní“.

Země západu slunce

Zhruba uprostřed arabského světa, na severovýchodě Afriky, se rozprostírá snad každému známý Egypt. Na západ od něj leží země severní Afriky, které se nejen v arabském světě, ale i v geopolitické terminologii označují jako Maghreb. Arabské slovo *maghrib* znamená „západ“ (také slunce) a v užším smyslu s určitým členem *al-Maghrib* je označením pro Maroko. Název **Maroko** tedy doslova znamená „země západu slunce“. Oceán a moře, zelené planiny a věčná poušť řadí tuto zemi bájného Atlasu ke kulturním, historickým i přírodním skvostům. Přes závany arabského jara zůstává Maroko jednou z mála stabilních arabských zemí, kterou si turisté mohou vychutnat bez zásadních omezení také díky dlouhodobě vyvážené zahraniční politice. Výjimečnost Maroka podtrhují v magickém městě Fez nejstarší koželužny na světě a existence jednoho z nejstarších stromů na světě – argánie, která roste pouze v této zemi a jejíž olej se používá v kosmetice, zdravotnictví a potravinářství. Takže my, kdo chceme být krásnější a zdravější a používáme přípravky z argánie, registrujeme Maroko minimálně podvědomě.

Pod širším pojmem al-Maghrib se kromě Maroka skrývá také Alžírsko, Tunisko, méně známá Mauritánie, Západní Sahara, kterou Maroko považuje za integrální součást svého území, a většinou ještě Libye.

Od 9. července 2011, kdy se Súdán rozdělil na dva Súdány, je **Alžírsko** největší africkou zemí. V současné době se nám, dříve narozeným, kromě krvavých bojů mezi fundamentalisty a vládou s bilancí asi 200 000 mrtvých (kterou už dávno zastínil syrský konflikt) tato země spojuje s hudebním stylem rai, který zní v písni Desert Rose od Stinga, nazpívané spolu s Alžířanem Chebem Mamim, tedy Šábbem Mámím. Dlouhatánské a porézni hranice této země se dají sledovat

jen s obtížemi. Nejednou umožní proniknout fundamentalistům, kvůli nimž bezpečnostní složky dlouhodobě nedoporučují nebo nepřímo zakazují cizincům cestovat do jižní části země. Alžírsko je prosáklé francouzskou koloniální nadvládou do morku kostí, což vidíme, slyšíme a cítíme hlavně v pobřežním pásmu země. Alžírsko je světově známé díky prehistorické lokalitě Tasili n' Adžer, kde se piktoqramy a nejstarší kresby slonů a žiraf na skalách datují do období 10 000 let př. n. l., tedy do dob, kdy krutá Sahara byla ještě milosrdnou savanou.

Mauritánie je jednou ze zemí, kde se až do dnešní doby nepodařilo úplně vymazat otroctví. Tato země je ale spíše známá tím, že jejím územím procházela rallye Paříž – Dakar. Dnes už existuje pouze Dakar přesunutý do Jižní Ameriky. V oblasti dopravy ještě zůstaneme, protože Mauritánie je světoznámá kvůli snad nejdelšímu vlaku na světě, který dosahuje délky téměř 3 km a táhnou jej tři lokomotivy. Vlak s 220 vozy převáží železnou rudu z města Zuwajrát ve vnitrozemí do přístavu Nwádibu a kromě rudy se v něm svezou stovky obyvatel, někteří téměř a někteří úplně zadarmo.

Ze zemí Maghrebu je pro nás asi nejznámější a zároveň geograficky nejbližší **Tunisko**, kromě jiného mimořádně oblíbená dovolenková destinace. Při kontaktu s touto přitažlivou severoafrickou zemí si vyvoláme v paměti hodiny dějepisu a s nimi legendární fénické město Kartágo, slavného Hannibala i jeho přechod se slony přes Alpy na Řím a k tomu tři punské války. Modrobílé městečko Sídí bú Saíd nám připomene film Angelika a sultán, středověká berberská obydlí vyhloubená v zemi ve městě Matmata či původní obilné sklady Ksary pro změnu film Hvězdné války a města Tunis, Sfax a Mahdíja zase oscarového Anglického pacienta. Tunisko je jedna z mála arabských zemí, o které se dá říct, že z ní stále dýchá něco z *Příběhů tisíce a jedné noci*. S tradiční atmosférou se setkáte v kterékoliv medíně, tj. starém městě (arab. *madína* = město), např. v Sús, Monastiru, Kajruwánu či na ostrově Džerba. Co se týče novodobé historie, právě tady, doslova a do písmene, vzplanula 17. prosince 2010 jasmínová revoluce, která položila základy arabským hnutím a pnutím pod souhrnným názvem arabské jaro.

Ač se nám **Libye** spojuje s plukovníkem Muammarem al-Kaddáfím, který po čtyři dekády dráždil a přitahoval pozornost celého světa, je tato severoafrická země atraktivní svými historickými skvosty. Patří mezi ně lokalita Leptis Magna s nejlépe zachovanými památkami z římského období na celém africkém kontinentu, včetně rozlehlého divadla, tržišť, bazilik či lázní s neporušeným bazénem. Dále je to perla pouště pod záštitou UNESCO – Ghadámis s čarovnými uličkami a pestře pomalovanými domy nebo vášnivá nádhera dun kralující Sahary. A hlavně, Libyi má v paměti, ale i v srdci uloženou mnohý Slovák nebo Čech, kterému se na několik let stala součástí života. Soukromého, ale i pracovního – mám na mysli lékaře, sestřičky, techniky a inženýry. Význam Libye podtrhla i druhá světová válka. Boje, které na jejím území probíhaly, připomíná Tobruk i díky filmovému zpracování. Zásahy sil NATO v roce 2011 bez plánu B uvrhly Libyi do stavu anarchie se dvěma výslednými mocenskými hnízdy, z něhož se Libyjci snaží v době editování této knihy dostat, bolestně poučení na vlastní kůži.

Všechny země Maghrebu se vyznačují tím, že jejich původním obyvatelstvem jsou Berberři, které ponejvíce představují kmeny obývající vnitrozemí. Nejznámějšími z nich jsou Kabylové a Tuaregové. Je pozoruhodné, že mnoho Berberů má modré nebo zelené oči a blond nebo rezavé vlasy, za což vděčí svému původu, s největší pravděpodobností od lidu zvoncových pohárů. Historické zdroje uvádějí, že při migraci v Evropě kolem roku 2500 let př. n. l. zřejmě část lidu zvoncových pohárů osídlila severní Afriku. Je tedy možné, že geny z okolí Prahy a středních Čech jsou dodnes přítomny v obyvatelích severní Afriky. A jsme zase u migrace – té čarodějky!

Arabská Afrika

„Kdo se napije vody z Nilu, nebude už chtít žádnou jinou.“ Říše faraónů, pyramidy, hlavně ty v Gíze, detektivka Agathy Christie *Smrt na Nilu* nebo bakšiš se nám neodmyslitelně spojují s **Egyptem**. Romantické představy napojené na legendární a ne tak dávnou minulost překrývá současná realita, z níž na pozadí procesů arabského jara vystupuje fenomén sexuálního obtěžování, snaha uklidnit stále

vřící politickou scénu, jakož i všudypřítomné dopravní zácpy. Tyto obrazy ale kompenzují otevření lidí, historické skvosty včetně mnoha klášterů a největší společenské atrakce, jíž je bazar Chán al-Chalílí se svými kouzelnými zákoutími. Novodobé dovolenkové destinace na egyptském pobřeží přinášejí návštěvníkům rovněž o poznání víc. Např. z kulturně-náboženské kuchyně v podobě krátkodobých manželství nebo nových partnerství. Já jsem si v Egyptě také prožila a zažila své a vždycky se tam vracím s radostí. Egypt – moje první arabská země, svým vlastním způsobem fascinující.

Stopy faraónů nese i „země černých lidí“, tedy **Súdán**; dnes už jeho bývalá severní a centrální část. V případě Súdánu zní přísloví ještě konkrétněji: „Když vodu z Nilu okusíš, zpět navrátit se tam musíš.“ Jednoznačně mu musím dát za pravdu. Země nejlepších grepů na světě, famózních arašídů, desítek súfijských řádů a stále fungující karavanní Cesty čtyřiceti dnů *Darb al-arbaín*. Významným okamžikem v novodobých dějinách bylo mírové rozdělení země na Súdán a Jižní Súdán v magický den 9. července 2011. V této knize se Jižního Súdánu pouze dotknu, neboť ten spadá do kultur černé Afriky. Já budu mluvit o Súdánu. Nejen bývalý africký velikán, ale i současný Súdán v sobě směšuje různé světy: ten arabský, prosáknutý islámem, a africký, v němž většina vyznává animismus. Na celém území je výrazná i stopa křesťanství, a to v podobě různých odnoží. Životodárce Egypta a Súdánu je Nil a podle jeho tvaru na soutoku Bílého a Modrého Nilu, který připomíná chobot, se tak nazývá i hlavní město Súdánu – Chartúm.

K arabské Africe se přiřazují i téměř neznámé **Komorské ostrovy** s panenskými bílými plážemi, „Livingstonovými“ gigantickými netopýry s rozpětím křídel 1,4 m (kaloň komorský) a konečně s obyvatelstvem oddaným islámu, kterému koluje v žilách africká, arabská, perská a portugalská krev. Dále je zde na pomezí arabského a afrického vlivu další obrovská země – **Čad**, která se bude moct pohnout dál, pokud se urovnají konflikty v sousedních zemích – v Súdánu, Libyi, Středoafrické republice a Nigérii, s nimiž je Čad provázaný kmenovými svazky a které bezesporu ovlivňují situaci v zemi. Na černém kontinentu se dotkneme také zemí Afrického rohu, jako je **Džibuti**

s výraznou francouzskou stopou a konečně dlouhodobě nestabilní a rozpadlé **Somálsko**, z něhož vznikly autonomní nebo samozvané státy bez mezinárodního uznání jako Somaliland a Puntland. Velvyslanec Somálska v Egyptě a u Ligy arabských států byl v každém případě snad nejdéle fungujícím velvyslancem vůbec. V době, kdy jsem tam působila i já, tam pracoval už více než pětadvacet let. Přežil různé vlády, bezvládí a možná přežívá i nadále.

Úrodný půlměsíc

Oblast úrodného půlměsíce zahrnuje většinou nearabský Izrael, Palestinu, Jordánsko, Libanon, Sýrii a lze sem zařadit také Irák, i když jej různé aspekty z ostatních zemí této oblasti vyčleňují. Naopak jiné okolnosti, včetně politického rozložení sil, je do ní zařazují. I tuto skupinu zemí, tak jako v případě ostatních regionálních celků, spojují velmi podobné místní dialekty, až na Irák. Právě obchodníci z této oblasti se považují za nejšikovnější z celého arabského světa.

Jordánsko je známé svou perlou Petrou, nádherným údolím Wadí Ram v podobě pouště uzavřené skalami, kde se zastavil čas, nebo Mrtvým mořem, kde se v ostrém kontrastu s izraelskou stranou kromě turistů téměř nikdo nekoupe. Pro křesťany je poutní, pro muslimy mytická zdejší hora Nebo, kde Bůh ukázal Mojžíšovi zaslíbenou zemi v celé její šíři, délce a kráse. Dnešní Jordánsko nese jméno po řece Jordán, jejíž jižní část tvoří hranici mezi Jordánskem a Izraelem a také Západním břehem, tedy Palestinskou samosprávou. Když kolem ní na severu Jordánska procházíte, ani si neuvědomíte, že ten malý potok by mohl být onou velkolepou řekou, o níž se zmiňuje už Bible.

Sousední **Sýrii** proslavila královna Zenobie z Palmýry, damascénská ocel a potištěná tkanina z hedvábí, bavlny nebo lnu – podle nejstaršího trvale osídleného města na světě a dnešního hlavního města nazvaná damašek. Na pobřeží Středozemního moře v sobě snoubí krásu místa a ducha historie prehistorická lokalita Ugarit, místními označovaná jako Rás aš-Šamra. Výčet těchto krás vyznívá melancholicky ve světle katastrofy, která Sýrii trýzní od března 2011 a během

níž se z této země ke květnu 2015 pod taktovkou Islámského státu odkrojila polovina území. Sužuje jak Sýrii, tak i její obyvatele, kteří se řadí k nejméně vzdělaným Arabům. Člověku naskakuje husí kůže, když se ocitne na křižovatce někde v súdánském Chartúmu a mezi nuzně oblečenými a často špinavými žebráky z Afriky tam žebrají čistí a vzdělaní Syřané. Uf, úplně bizarní! Zbývá jen víra, že mocnosti a vládní špičky najdou sílu vnímat jiné lidi jako lidské bytosti, nejen jako čísla, která disponují územím, jež je atraktivní kvůli surovinám a strategickým zájmům. Aby potom Syřané našli sílu žít ve své přitěžlivé domovině, respektive v tom, co z ní zůstalo.

Označení **Libanonu** jako Švýcarsko Východu je už minulostí. Přesto se tato země po letech občanské války, za níž stál boj mezi islámem a křesťanstvím, dokázala poměrně rychle postavit na nohy. Pomáhá jí v tom i obchodní duch, který staví Libanonce na nejvyšší příčku v rámci arabských finančních kruhů. Libanon je proslulý možností vykoupat se v moři a zároveň si zalyžovat, a to během jediného dne. Rovněž je lidrem v oblasti módy a arabské populární hudby. Mondénnost Bejrútu stojí v protikladu k fundamentálním tendencím šiitských vyznavačů v jeho jižní části. Liberální Bejrúfané si užívají života na diskotékách, v klubech a restauracích; zdůvodňují to i tím, že nevědí, co bude zítra. Navíc tato země s pozůstatky cedrových hájů překypuje nádhernými památkami, kvalitními víny vyhledávanými

v celé oblasti a nelze opomenout libanonskou kuchyni, tu nejnámější ze všech arabských.

Celá Levanta, tedy oblast zmíněných zemí, je poseta pevnostmi ještě z časů křížáckých válek, jež připomínají trpkou a paradoxní chuť po moci v rámci náboženství. A boje pokračují. Z moderní historie jsme svědky konfliktů Izraele s **Palestinou**, které celému světu zevšedněly do takové míry, že jsme už vůči nim apatičtí. Palestina do dnešního dne bojuje za svoji suverenitu a uznání Východního Jeruzaléma za své hlavní město. Palestinské Jericho oslavuje v této době 10 000 let existence. Města Jeruzalém, Betlém, ale i celá oblast Izraele a Palestiny alias Svátá země jsou nám do buněk vštěpovány od malička, ať už jsme či nejsme jakkoliv spojeni s některým ze tří hlavních světových náboženství – judaismem, křesťanstvím nebo islámem. A právě proto je pro nás tato oblast nesmírně přitažlivá. Magnetismus prýstíci z náboženství je také důvod, proč tato oblast bez přestání dráždí a bude dráždit celý svět. Bude tomu tak dlouho, dokud budou existovat náboženství. Někomu to vyhovuje, někomu už ne, avšak faktem zůstává, že tento stav potrvá ještě dlouho, protože mnozí z nás náboženství stále potřebují.

Irák už staletí hraničí s indoevropským, tedy nearabským a nesemitským Íránem, a proto došlo v této významné arabské zemi k promísení obyvatelstva, což způsobilo vzájemné ovlivňování v oblasti jazyka, etnika a náboženství. Dnes se Irák obvykle dělí na tři etnicko-náboženské části: autonomní Kurdistán, kde žijí Kurdové, kteří mluví – podobně jako Íránci – indoevropským jazykem, střední Irák s převahou sunnitského islámu a jižní Irák s převahou islámu šíitského směru. Irák, jehož území a státoprávní celky jsou z historie známy jako Mezopotámie, má na svém území nesmírné množství památek z období sumerské, babylonské, asyrské kultury i dalších kultur starověkých. S touto kolébkou lidstva je spojený *Epos o Gilgamešovi*, nejstarší epické dílo světové literatury o králi Gilgamešovi, napůl bohu a napůl člověku. K výčtu světových unikátů musíme přidat praotce Abraháma z Uru nebo Chammurapiho zákoník, nejstarší právní kodex na světě, nenalezenou babylonskou věž nebo nádherný Babylon. Pozornost přitahují podivné zikkuraty např. v Borsippě,

kde cihly, z nichž je věž postavená, vlivem záhadně vysoké teploty doslova tekly, a tak se uchovaly dodnes. V novodobé historii se Irák řadil k arabským zemím s nejvyšší úrovní vzdělanosti. Vzdělanost obyvatelstva, obrovské zásoby ropy, nejlepší datle na světě, úrodná půda a dva veletoky by snad někdy v budoucnosti konečně mohly dát základ jedné z nejbohatších zemí na světě. Kdyby...

Perský nebo Arabský záliv?

Nyní se přesuňme do pravé Arábie! Do samého srdce arabského, jakož i muslimského světa. Do země, která jako jediná na světě odvozuje svůj název od jména vládnoucího kmene. Mluvíme o **Saúdské Arábii**, největší zemi arabské strany Zálivu, respektive Arabského poloostrova. Země s nejvzácnější relikvií celého islámu – černým kamenem vsazeným do kamenného relikviáře pod jménem Kaaba; mystickým kamenem, který byl před nástupem islámu místem pohanských a přírodních rituálů. Země, v níž jako v jediné z arabských zemí nesmějí ženy řídit, kde muži chodí do obchodů pro muže a ženy do obchodů pro ženy, kde se vztahy mezi muži a ženami pod nábožensko-společenským tlakem zvrhávají do nepřírozených podob a kde vynalézavost v tomto smyslu nemá hranic. Země, která svým přístupem k lidským právům, jak jsou definovaná ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN, nerespektuje práva poloviny svého obyvatelstva. Kromě toho práva námezdních pracujících jsou nanejvýš diskutabilní. V ostrém protikladu s tím jsou kritéria, která jsou Saúdské Arábii vlastní a podle nichž je správný přístup k této otázce právě takový, jak tomu v této zemi je. Protože se v arabském světě k označení zemí Arabského poloostrova používá název *chalídž*, tedy v překladu „záliv“, budu jej používat i já, neboť je kratší a výstižnější. A to i v porovnání s názvem GCC (*Gulf Cooperation Council*), což jsou země Rady pro spolupráci v Zálivu, něco jako EU v Zálivu. Samozřejmě mluvím o Perském zálivu, který se v arabštině nazývá Arabský. Vžitý název Perský pochází ještě z dob, kdy byla Perská říše významnou světovou velmocí a o Arabech jako o souhrnném etniku ještě nebylo ani slechu. A které země Záliv tvoří? Kuvajt, Katar, Bahrajn, Spojené arabské emiráty, pro něž budu používat

zkrácené označení Emiráty, dále Omán a zmíněná Saúdská Arábie. Země známé svým bohatstvím ropy a zemního plynu, tradičními konzervativními vztahy a méně známé velkým počtem námezdních pracovníků. V dobách bývalého režimu se ve střední Evropě ani nezmiňovaly, protože většina zemí bývalého socialistického bloku včetně Československa s nimi – až na Kuvajt – neměla navázané diplomatické styky. Mimochodem, jejich moderní státnost se datuje od sedmdesátých let 20. století, kdy začaly vznikat.

Vezmeme-li jako kritérium HDP *per capita* (na hlavu), patří z těch bohatých k méně bohatým kromě Saúdské Arábie ještě Bahrajn a Omán, kde dokonce i čistič bot může být z řad místních obyvatel. I proto se obě země vyznačují milými lidmi, kteří na rozdíl od ostatních obyvatel Zálivu – i podle hodnocení ostatních Arabů – nemají nos nahoru. **Omán** je nádherná, z turistického hlediska panenská země, k cestování jako stvořená. Na své kolonizační cestě směrem do Indie se po jeho pobřeží proháněli Portugalci, pozůstatkem jejich vojenské přítomnosti jsou početné pevnosti. Část Ománců má tmavě zbarvenou pokožku a africké rysy díky propletené historii se Zanzibarem, kde kvetl nejvýznamnější obchod s otroky na východoafrickém pobřeží. Zanzibar dokonce Ománu patřil a v první polovině 19. století si jej ománský sultán vybral za svoje sídlo. Kouzelná města Bahla a Nizwa, kadidelníkové háje a starodávny zavlažovací systém formou *faladžů* neboli vyžděných kanálů přenesou každého do téměř pohádkové země.

V **Bahrajnu** zase na každém rohu číhají hroby a hrobky ještě z dob dilmunské civilizace. Působivé jsou mohyly v Sáru, stovky až tisíce jsou jich nalepených jedna na druhou jako buňky ve včelí plástvi. Dostat se do Bahrajnu po cestě je skutečně zážitek! Musíte překonat 25 km dlouhý most krále Fahda ze Saúdské Arábie nad vodami Perského zálivu. Když vypukly nepokoje mezi šíity a sunnity ve světle politických událostí arabského jara, pronikla pověst o Bahrajnu i za hranice regionu. Nejen tímto propojením pomocí mostu, ale i vysláním batalionu demonstrovala Saúdská Arábie provázanost s tímto ostrovním státekem. Zpečetila ji svatba mezi oběma vládnoucími rody.

Z **Kataru** oplývajícího obrovskými zásobami zemního plynu se stal úspěšný miniaturní stát ve světě byznysu a za poslední dekádu se angažuje i v zahraniční politice. Vybudování televizní stanice al-Džazíra, která už roky ovlivňuje politické dění nejen v celé této části světa, bylo prvním promyšleným krokem tohoto „malého gigantu“. Rok arabských revolucí 2011 byl zlomový pro katarské politiky a diplomaty, kteří intenzivně vstoupili do mediace konfliktů v Libyi, Súdánu a Sýrii a snažili se vnést svůj pohled a příspěvek do vnitřní politiky Egypta a Tuniska, samozřejmě s vlastní agendou. Katar otevřel dveře vztahům s Izraelem, s nímž jednal přímo bývalý emír šajch Hamad. Katar se díky svému finančnímu krytí stal významným hráčem nejen v regionální, ale i mezinárodní politice. Otazníky se objevují v případě směřování katarské zahraniční politiky a jejího dopadu, hlavně pokud jde o vztah k islamistickým skupinám. V každém případě je však Katar ukázkovým příkladem, pokud jde o schopnost vzdát se osobních tužeb vedoucích k setrvávání v úřadu po desítky let nebo nedej bůh doživotně. Katarský emír Hamad se totiž po osmnácti letech vládnutí dobrovolně vzdal žezla a odevzdal jej svému synovi šajchu Tamímovi. V plné vážnosti, důstojně a bez státních převratů, tak standardních v této části světa.

Emiráty jsou nejprestižnější turistickou destinací této oblasti. Knížectví mezi sebou soutěží, kdo postaví bizarnější a nákladnější budovu ve vzduchu nebo pod vodou. Jednoznačně je třeba ocenit, že jako první z ropných magnátů využily zisků z ropy k investicím do obchodu, nemovitostí, cestovního ruchu a výstavby, a zapracovaly marketingově, takže název Emiráty září všude, kde si vzpomenete. I když není všechno zlato, co se třpytí. Ve skutečnosti emirát Dubaj zapracoval a emirát Abú Dhabí poskytl finance. Přestože téměř v každém ze sedmi emirátů vládne jiný rod, je federace Emirátů právě krásným příkladem toho, že kdo chce, ten umí. Umí se dohodnout, aby dokázal fungovat. Emiráty v tomto případě úspěšně fungují více než čtyřicet let.

V souvislosti s **Kuvajtem** se nám vybaví ropa a z ní pramenící lesk a bohatství, dále irácká invaze, zapálené ropné vrty a mračna dýmu nad celým Zálivem. Čistá ministerstva, navoněná nejdražšími

vůněmi zvanými *úd*, finančně přitažlivé pracovní příležitosti, kuvajtské štamgasti ve slovenských a českých lázních – i to nám připomíná strategický státěček v této oblasti.

Kvůli geografické blízkosti se zeměmi Zálivu, tj. poloze na Arabském poloostrově, sem doplňují **Jemen**. Historická *Arabia Felix* se slavnou královnou ze Sáby dnes patří mezi nejchudší země světa s vysokým indexem porodnosti a za svoji chudobu může „děkovat“ kátu (mírná droga) – a kromě toho silně fundamentalistickým vlivům. Přitažlivým cílem jsou „perníkové chaloupky“ ve staré části hlavního města Sanaá nebo mrakodrapy v poušti – mám na mysli několikaposchodové domy v hadramautském Šibámu, které se dostaly do světového dědictví UNESCO. Občasné únosy turistů mívají většinou dobrý konec, hlavně tehdy, když se kmeni podaří vyjednat s vládou ústupky v podobě zavedení elektřiny nebo postavení školy. Hory, moře, pouště, terasovitá pole, nejlepší med na světě, rajský ostrov Sokotra s bizarními stromy a různorodost lidského osazenstva dělají z Jemenu jednu z nejatraktivnějších arabských zemí. Politické zájmy některých velmocí, podpořené jednostranným rozhodnutím Saúdské Arábie za asistence okolní sunnitské koalice zasáhnout vojensky, uvrhly tuto chudou zemi do ještě větší mizérie. I tady je na čase, aby se „bohové na Olympu“ dohodli a Jemen mohl žít tak, aby přinejmenším zabezpečil všechny své obyvatele a měl přitom na paměti naplnění vize šťastné Arábie.

Všeobecně zneuznávané postavení žen v Jemenu a Saúdské Arábii řadí tyto země z hlediska otevřenosti společnosti ještě do doby temna. Větší integrace se světem by je pomohla posunout na jinou úroveň myšlení, aby dokázaly respektovat lidskou důstojnost jako takovou. Jenže to by muselo chtít i samotné obyvatelstvo a hlavně ženy.

Některé arabské země se v politické a geografické terminologii označují jako Blízký východ. Jde o syrsko-palestinskou oblast, Egypt a Irák. Širší pojem Blízkého východu se vztahuje také na země Zálivu. V posledních letech používají někteří publicisté nebo politologové,

kteří čerpají především z angličtiny, místo termínu *Blízký východ* název *Střední východ*. Zde však dochází k posunu významů, protože za Střední východ se už považuje Írán, Pákistán a Afghánistán – země, které k arabskému světu nepatří. Hlavním rysem je společné většinové náboženství – islám. To je důvod, proč tu dochází k prolínání a zaměňování termínů. Termín Blízký východ se používal ve starší orientalistice. Právě z pohledu známých německých, anglických, francouzských a českých orientalistů 18., 19. a 20. století představovaly uvedené země oblast směrem na východ, tedy Orient, který k nim ležel nejbližší, a proto je označení „Blízký“ ze středoevropského pohledu zcela logické.

OD REPUBLIKY PO SULTANÁT

Nejprve byli Arabové především kočovnými kmeny. V jejich čele stál staršina – šejk. Potom je Muhammad, muslimy považovaný za proroka Božího, částečně sjednotil a vytvořil z nich náboženskou obec. Později přišel kalifát s kalifem jakožto nejvyšší světskou a zároveň náboženskou autoritou. Kalifáty přetrvávaly od 7. století až téměř do novověku. Pohltila je turecká Osmanská říše, ale průběžně se obyvatelstvo jednotlivých regionů a regionálních celků se zjišťnou pomocí Britů a Francouzů vyprofilovalo do jednotlivých národních celků. Semena budoucích států byla zasetá. Hranice vyznačili Britové podle pravítka a začalo formování samostatných arabských států s různými státními zřízeními.

Kdo za nimi stojí?

Pokud navštívíte některá města v arabských zemích, budete mít pocit, že vás stroj času přenesl do středověku. Takový dojem vzniká mimo jiné v marockém městě Fez, v jeho staré části *Fás al-Bálí* a židovské čtvrti *Melláh*. Procházíte uličkami a máte pocit, že se zastavil čas. Krejčí a výrobci mozaik, kterými je vyzdobené snad celé Maroko, pracují v otevřených výkladech svých dílen. V kavárnách se podává marocký čaj, *šáj maghribí*, tedy výluh zeleného čaje a čerstvé máty. V uzoulinkých uličkách uhýbáte nosičům a obchodníkům lemujícím svoje obchůdky. Atmosféra jako v historickém filmu, jenže vy jste skutečným aktérem dění jako v době před několika stoletími. Přitažlivá starodávnost starých měst Fez, Marrákuš a Miknás se snoubí s moderním hlavním městem Ribát a legendární Casablancou. I takhle

dnes vypadá moderní **Marocké království**. I ono se mění. Přetváří se podle toho, kdo v něm vládne, co se děje v duších Maročanů a také v okolí. Dnes je u moci král Muhammad VI. Na trůn nastoupil po svém otci Hasanovi II., který vládl Maroku 38 let. Toho považovali Maročané za despota, jemuž učarovala moc. Jeho syn, současný král, posouvá království k demokratičtějším metám. Zrychlil krok po prvních demonstracích s několika mrtvými, které vypukly 20. února 2011. Výsledkem těchto událostí s novými hnutími a občanskými sdruženími je fakt, že král a vláda žijí oproti minulosti mnohem víc propojeni s životem společnosti. Na rozdíl od svého otce uskutečnil král Muhammad VI. za poslední roky několik důležitých změn. Poprvé v marocké historii je součástí veřejného života královské rodiny jeho manželka Salma, moderní Maročanka, absolventka informatiky. Král úzce spolupracuje s EU a hlavně se státy, s nimiž je jeho země svázaná nejvíce – s Francií a Španělskem. Globalizace a touha po uplatnění a lepší ekonomické úrovni pronikly i do nejzápadnější části zemí Maghrebu.

Dalším novodobým královstvím je **Jordánsko**. Moderní historie píše: Charismatický král Husajn si vzal americkou občanku, která přijala arabské jméno Núr. Královna Núr byla velmi aktivní v oblasti vzdělání a charity, ale hlavně v boji žen za jejich práva. Právě ona se zasazovala za zrušení krevní msty v jordánském zákonodárství, což se, bohužel, dodnes nepodařilo. Král Husajn byl mezi arabskými vůdci považován za uznávaného vyjednavče. Přežil desítky atentátů. Po jeho smrti nastoupil na trůn jeho syn, současný král Abdalláh II. Významnou roli ve společenském rozvoji Jordánského hášimovského království sehrává i v tomto případě králova přitažlivá manželka, královna Ranjá. Původem Palestinka, narozená v Kuvajtu, vystudovala *business administration*. Zasazuje se za práva žen a vzdělávání mládeže hlavně v oblasti informačních technologií. Za poslední roky se zvýšila úroveň gramotnosti, na čemž má právě ona nemalý podíl. Uvědomuje si, že vzděláním dětí – jak dívek, tak chlapců – roste síla společnosti. Tvrdí, že vzdělání rovná se příležitost. Nevyhýbá se ani politickým aktivitám a vystupuje na známých mezinárodních fórech. Některé americké žebříčky ji dokonce řadí mezi nejkrásnější ženy světa.

K arabským zemím, kde je vidět na veřejnosti i manželky mužských VIP, patří i **Syrská arabská republika**. Manželkou syrského prezidenta Baššára al-Asada je Asma, dcera syrského kardiologa usazeného v Londýně. Asma se tam narodila a vystudovala informační technologie a francouzskou literaturu. V Londýně a později v New Yorku pracovala ve finančních a obchodních institucích. Asma je moderní, samostatná žena. Vždy byla noblesně elegantní, takovou si ji pamatují ze setkání v rámci oficiální návštěvy slovenského prezidenta v Sýrii. Podle hodnocení časopisu *Elle* předčila první dámy světových velmocí a za svůj zevnějšek si vysloužila označení nejstylovější dáma na světě pohybující se v politických kruzích. Jako první dáma provázela až do začátku revoluce v polovině března 2011 svého muže na oficiálních zahraničních návštěvách všude na světě. Hlavní náplní její funkce první dámy byla podpora vzdělávání a dětských domovů. Od té doby, co ji Baššár al-Asad představil veřejnosti, obracely se na ni ženy v nouzi a také po vojenských zásazích, aby pomohla zastavit krveprolití. Třebaže sekulární Sýrie patřila spolu s Irákem dlouhodobě k zemím s nejvyšším vzděláním v arabském světě, dokonce ani tady nebylo běžné, aby žena hlavy státu byla veřejnou osobou a řešila věci lidu. Taková byla naposledy královna Zenóbie ve 3. století.

Nezáleží na tom, zda je země královstvím nebo má jiné státní zřízení; záleží na vzdělanosti obyvatelstva a ve velké míře na jeho vůdcích, jakým směrem se bude ubírat. Je proto více než zřejmé, že i díky mladým a moderním prvním dámám Jordánska, Maroka a Sýrie se sice pomalu, ale v porovnání s ostatními arabskými zeměmi rozhodně rychleji, mění vzdělanost a informovanost společnosti. I to je určitě důvod, proč se tyto země řadí k těm progresivním.

Samozřejmě, že k pokrokovým arabským zemím patří především **Egypt, Tunisko a Libanon**, svým zřízením republiky. Že ve společnosti existovaly různé proudy, narážely na sebe, a tak vznikalo napětí, potvrzuje přeskocení jiskry právě v Tunisku 17. prosince 2010, od které vzplanul Egypt. V podstatě však celý svět, neboť oheň této jiskry jsme pocítili všude. Oproti jiným arabským zemím se před revolucemi právě zde dostávalo ženám a jejich účasti na veřejném

životě relativně nejvíce pozornosti. I když oproti jiným zemím světa byl poměr ženské pracovní síly na trhu práce o dost nižší (v Egyptě 24 % a v Tunisku 25 %), z arabského hlediska jde o nejvyšší čísla. Participace žen na pracovním procesu patří právě v arabských zemích k nejnižším na světě. K jejímu zvýšení přispěla bývalá první dáma Egypta Suzanne Mubáarak, pevně stojící po boku svého manžela, který strávil v prezidentském křesle třicet let. Tak jako manželka bývalého prezidenta Libanonu Andréé Lahúd se i ona aktivně účastnila společenského života, sponzorovala charitativní akce, řešila otázky populace nebo ngramotnosti dokonce i na světových fórech. Až po propuknutí tuniské jasmínové revoluce poznal celý svět Lajlu Tarábulusí, manželku bývalého tuniského prezidenta. Její dobročinné skutky, jako třeba snaha zajistit práci postiženým, důraz na léčbu rakoviny či aktivity na postu předsedkyně Arabské ženské organizace úplně zastínilo, že ukradla 1,5 tuny zlata z tuniských zlatých rezerv, když se svým mužem utíkala do exilu v Saúdské Arábii. Zastínil je i dřívější život v bezbřehém luxusu, zatímco část země stále žila v bídě a chudobě. S něčím podobným se setkáváme i u Suzanne Mubáarak. Zmíněné první dámy – ať byly jakkoliv nenasytné a bažící po moci a bohatství – se určitě podepsaly pod společenský pokrok ve svých zemích, i když to Egyptané a Tunisané hlavně krátce po revoluci velmi neradi slyšeli. Proto je i příklon k fundamentálním hodnotám, který je patrný přímo na ulici i na prvním porevolučním složení parlamentů obou zemí, logickým vyústěním vnímání života sekulárních vládců. Projevy arogance, bohatství, hmotné obžerství i bezuzdné hrabání ze státního majetku budou ještě nějakou dobu otřásat egyptskou a tuniskou společností, ale i jinými arabskými a nearabskými zeměmi. Korupce je však téměř všude, skoro jako součást lidského genomu. Zaseté semeno pozitivních stránek sebevědomého vystupování žen na veřejnosti a jejich hodnota jako samostatných lidských bytostí projevující se skrze vzory, i když ne ideální, se však projeví až za několik let. Pokud ovšem na jejich místo nepříjde jiná žena, bývalé vzory časem zaniknou a jejich místo vyplní to, co se naskytne, respektive nenaskytne. Bez ohledu na to, zda se to bude považovat za dobré nebo zlé. Takový je vývoj.

Z tabu na veřejnost

Během poslední dekády dochází ke změně ve Spojených arabských emirátech. Šajch Muhammad bin Rášid Ál Maktúm, současný premiér a viceprezident **Spojených arabských emirátů**, titulovaný jako korunní princ a vládce Dubaje a zároveň otec pravděpodobně 24 dětí, má dvě manželky. Druhou je dcera bývalého jordánského krále Husajna princezna Hajá. Nikoliv princezna z pohádky, ale úplně normální žena. Vzdělaná a emancipovaná. Na rozdíl od Muhammadovy první manželky se spolu se svým charismatickým a jednoznačně nejvlivnějším emirátským princem objevuje ve zprávách, novinách a na veřejných akcích a hlavně na jejích oblíbených koňských dostizích. Dokonce o ní natočili film, kde hovoří o sobě a své lásce ke koním, na kterých jezdí od dětství. Tohle v emirátské společnosti ještě nebylo! Musela do ní proniknout cizinka, i když z arabského „nedaleka“, aby emirátská společnost začala zpřístupňovat veřejný prostor i ženám vládců.

V posledních letech se dostává do popředí také **Katar**, který nedávno změnil název země z království na stát. Katar patří k nejbohatším zásobárnám zemního plynu a do povědomí světa se dostal díky dnes jednomu z nejprestižnějších arabských televizních kanálů al-Džazíra. I když dál než za hranice arabského světa se nejnovější změny v Kataru nedostávají, za zmínku určitě stojí udělení volebního práva katarským ženám a možnost řídit auto, vyhlášení ústavy a dnes už široká participace žen na veřejném životě. Velkou zásluhu na uvolňování společenské zkostnatělosti tohoto konzervativního státečku má právě manželka bývalého katarského emíra a matka současného emíra, charismatická šajcha Múza. Jako první dáma byla skutečnou dámou, provázela svého manžela po celém světě – a k tomu v nádherných róbách z dílny *haute couture*. Dokonce i za hranicemi si zvykla reprezentovat svou zemi. Podporuje vzdělávání v Kataru, ale i v ostatních arabských zemích. Šajcha Múza říká, že je zákonité, že se všichni měníme.

Účast prvních dam na oficiálních zahraničních návštěvách a doprovázení manželů na veřejnosti podtrhuje fakt, že manželka plnohodnotně patří k reprezentaci země. Takové ženy jsou sebevědomé a vzdělané. Nebojí se ukázat svoji identitu, kterou, jak jsem zažila, mnohé ženy tohoto regionu skrývají pod svůj závoj. Mají vliv na svého manžela a on je neschovává doma tak, jak tomu bylo doposud, respektive jak je zvykem v jiných arabských zemích. Tam se pomalu ani neví, kdo je manželka vůdce země. To zdůrazňuji z toho důvodu, že žena na veřejnosti a vedle nejsilnějšího muže je v arabském společenském životě novum, jde o záležitost posledních patnácti let. Výjimkou byl charismatický tuniský prezident Habíb Burghiba, který vybudoval z Tuniska moderní zemi a na veřejnosti se nechával vidět se svou manželkou Mathilde Lorrain, a potom zmíněný král Husajn s královnou Núr. Manželka či manželky, respektive jiné ženy arabských vůdců donedávna byly a v některých případech stále jsou přísným tabu. Vystupování první dámy na veřejnosti je jednoznačně dobré znamení, vývoj jde vpřed!

Emiráty, sultanát a džamáhírije

Zmínila jsem, že vůdcem katarského státu je emír. Země v Zálivu byly v minulosti emiráty, tedy knížectví (emír, arabsky *amír*, znamená princ, kníže, *imára* – mn. č. *imárát* – knížectví, proto emiráty, které jsou součástí oficiálního názvu této země). I když Katar a Kuvajt dnes mají v názvu stát, jejich vůdcové se titulují jako emírové. Spojené arabské emiráty nesou označení knížectví přímo v názvu, protože jde o federaci sedmi emirátů. Každý emirát má kromě federálních orgánů svou vlastní vládu, svého vládcu, ministerstva, zákony a nařízení. Pouze nevelká armáda je federální. Příslušník patřící do emírový rodiny nebo princ z jiného rodu se tituluje šajch.

Dalším královstvím je nejvíce segregovaná země na světě – **Království Saúdské Arábie**. Vládne tu král s titulem „ochránce dvou svatyní“, čímž se myslí dvě nejvýznamnější města islámu a přesně v tomto pořadí – Mekka a al-Madína. Žezlo se předává na základě širšího konsenzu, takže králem se může stát překvapivě někdo, s nímž

mnohé předpovědi nepočítají. V každém případě pocházejí poslední tři králové Fahd, Abdalláh a současný Salmán ze silné Sedmičky klanu as-Sudajrí, nazývaného také Sedm Sudajrí. Celý rod Ál Saúid čítá na tisíce princů a princezen, čemuž bezpochyby odpovídá i boj o moc a s tím související intriky jako nakonec všude.

Jediným zřízením mezi arabskými zeměmi s romantickým až pohádkovým názvem sultanát je Omán, země ležící na jihu Arabského poloostrova. V jeho čele stojí sultán Kábús, jenž v řadě arabských vůdců poutá pozornost svým pozoruhodným zjevem, který dotváří jeho oblečení. Svrhl z trůnu svého otce a od té doby se středověký Omán začal otevírat světu. Dnes je **Ománský sultanát** země přitažlivá nejen pro milovníky cestování, ale i těch, kdo chtějí objevovat dosud neobjevené. Pokud jde o sultána, toho domácí obyvatelé vnímají jako kultovní osobu. Do svého soukromí nedá nahlédnout, a proto budí zájem. Je rozvedený a nemá žádné mužské potomky. O možném následovníkovi tedy existují pouze hypotézy. Sultán je vášnivý propagátor hudby a na oficiální návštěvy cestuje se svým 120členným orchestrem složeným z mladých ománských hudebníků.

Dráždivým bývalým vůdcem, který okusil post šéfa parlamentu jakož i tvrdou pryčnu vězení, byl Hasan at-Turábí. Ztělesňoval ideologického a náboženského vůdce Súdánu a strůjce současného islámského režimu **Súdánské republiky**. Bývalý lídr Národní islámské fronty se dlouho těšil politické podpoře, ale po neshodách v boji o moc převzal velení země po palácovém převratu polní maršál Umar Hasan al-Bašír. Al-Bašír pokračuje v čele Súdánu ve svém čtvrtém funkčním prezidentském období už déle než čtvrt století. Tento ostřílený stratég je neméně dráždivý, ale pokud jde o mezinárodní společenství, tak jiným způsobem než at-Turábí. Na prezidenta al-Bašíra je uvalen zatykač Mezinárodního soudního tribunálu kvůli genocidě a zločinům proti lidskosti v Dárfúru. Tento verdikt však byl několikrát odsouzen Africkou unií, která vydala různá prohlášení a požadavky na al-Baširovu ochranu. Nejen na tomto příkladu, ale i na odtržení jihu Súdánu v roce 2011 jsou patrné různé strategie, které v menším měřítku lomcují Súdánem a ve větším celým světem. Nic není černobílé, ani kroky vedoucí k samostatnosti Jižního

Súdánu. Výměnou za přenechání jedné čtvrtiny území bohatého na ropu a vodu vlastnímu osudu měl totiž Západ odstranit sankce uvalené na Súdán. Na splnění slibů však nedošlo. I proto ve vzájemných vztazích stále přetrvává trpká příchuf.

Od 9. července 2011 existuje na světě nová republika, **Jižní Súdán**. I když se k arabskému světu už neřadí, přece jen nedávno tvořila součást Súdánu jako jeho autonomní část. Oddělení přišlo po jednostranném referendu Súdánců hlásících se k jihu v lednu 2011. Každodenní realita Jižního Súdánu se točí jen okolo kmenů a jejich válek. Zjednodušeně řečeno, celoživotním hmotným štěstím většiny kmenů v Jižním Súdánu je vlastnictví nejčastěji krav, neboť jen ty z dobytka v daných podmínkách dokážou dobře fungovat. A kdo je nemá, potřebuje si je obstarat, a to i tím nejdrsnějším způsobem – přes mrtvolu. Pokud se však nedohodne vládní elita, nejde tu pouze o krávy. Nezvládnutí situace v nejmladším státě světa, včetně prosazování zájmů mocností, mělo za následek rozpoutání bratrovražedného boje Dinků a Nuerů v prosinci 2013. Nyní je na OSN a mocnostech, aby přiměly vůdce kmenových seskupení hledat k sobě cestu a dohodnout se na distribuci ropy, která stála spolu s vodním bohatstvím a převládajícím křesťanstvím a animismem za zrodem jejich nového státu.

Zvláštní místo, a to i v samotném arabském světě, měla Libye pod vedením plukovníka al-Kaddáfího. Název země byl také výjimečný – Velká socialistická lidová libyjská arabská **džamáhírije**. Kromě názvu zde byly velké i jiné věci, včetně žen – vojaček, objemné velvyslankyně Libye u Ligy arabských států v Káhiře či projektu Velké řeky, kterou budoval džamáhírijský vůdce – vůdce revoluce Muammar al-Kaddáfí. Velkou řekou odčerpal enormní rezervoáry sladké vody, uložené pod pouštními plató, zásobující i oázy, v nichž je dnes zdroj vody už velký problém. Charakteristikou džamáhírije byla nejen „obrovskost“, ale i zelená barva. Zelená byla al-Kaddáfího kniha i zástava. Tato charakteristika zasáhla okolní svět natolik, že v sousedních zemích si generace dnešních čtyřicátníků v dětství myslela, že zelený čaj je pojmenování černého čaje nazeleno jen kvůli Libyi! Spolu s palestinským Jásirem Arafátem, iráckým Saddámem

Husajnem, syrským Háfizem al-Asadem a alžírským Šádhilím bin Džadídem mám jméno Muammara al-Kaddáfího zafixované od útlého dětství. *Džamáhírije* je odvozeninou od množného čísla slova *džumhúr* (lid). V Libyi jsme tedy ještě před několika lety měli co do činění nikoliv s vládou lidu, ale širokých lidových mas. Novotvary v libyjské arabštině představovaly jednu z dalších charakteristik džamáhírijského způsobu života. Libye používala v této etapě své existence i vlastní názvy měsíců v roce. Dnes už džamáhírije neexistuje, země se jmenuje Libye a její obyvatelé volají po nové Libyi, po změnách a demokracii. Ropné hmotné předpoklady pro budování státu Libye má, takže zbývá jen věřit, že vůdcové různorodých zájmových skupin, ale hlavně světových velmocí, se budou chtít a umět dohodnout. Potom pro obyvatele této země možná nastane život bez válek a možná si někteří z nás ještě vychutnáme krásy, kterými tato bohatá země – dnes už bez přívlastku džamáhírije – oplývá.

ARAB ROVNÁ SE MUSLIM?

Důležité je také vědět, zda opravdu každého Araba lze označit za muslima a zda každý muslim musí být Arab. Lidé si většinou myslí, že Arab rovná se muslim. V dnešní bouřlivé době stojí váha této informace za pochopením společenských a politických vztahů na Blízkém východě, v Africe, Asii, ale dokonce i u nás. A jak je to s arabskými národy a jejich sousedy? Zmatky někdy panují i v označeních jednotlivých zemí a národů. Často slyšíme o těch i oněch, ale málokdo si je dokáže přesně zařadit. Dokonce ani média nemají docela jasno, jaký je rozdíl mezi Irákem a Íránem, resp. Iračany a Íránci. Tak jak to vlastně je?

Semitská rodina

Kam tedy patří Arabové? Arabové představují široké etnikum (povratelné např. se Slovany), jehož součástí jsou jednotlivé arabské národy, např. Maročané, Libyjci, Súdánští, Jordánští, Iračané, Katařané, Ománci a ostatní. Je to podobné, jako když v rámci Slovanů rozlišujeme Poláky, Slováky, Čechy, Chorvaty, Rusy atd. Pokud si dokážeme představit velikost území, na kterém žijí Slované, a různorodost jejich kultur, jistě pochopíme, že i v arabském světě se jednotlivé národy výrazně odlišují. Různí se svými dialekty, fyziognomií, barvou kůže, stavbou těla, vzdělaností, mentalitou, národními charakteristikami, jmény, kuchyní, zvyky apod.

Bylo by tedy nepřesné i povrchní prohlašovat po jedné dovolené v jednom letovisku v Egyptě, že Arabové jsou tací nebo onací. Zmíněné posuzování by v takovémto případě pro Egyptany sice platilo,

ale okleštěně, neboť k doplnění celkové charakteristiky chybí širší zkušenost. Jednotliví Arabové se od sebe ve své národní povaze podstatně odlišují asi tak jako Evropané. Například Egypťané z velkých měst např. Káhira nebo Alexandrie se často projevují coby velcí individualisté a jejich chování je v ostrém protikladu k Egypťanům z venkova. Svou podvědomou nejistotu z příslušnosti ke svému národu, respektive z definování své identity, Egypťané zčásti kompenzují obecným tvrzením, že Egypt je pupkem světa. Tato země ekonomicky přežívá z inkasování poplatků za používání Suezského průplavu, rozvinutého potravinářského průmyslu a z cestovního ruchu. Právě ve spojitosti s turistickými službami se setkáváme s mazaností, která jde ruku v ruce s nadměrným nasazováním cen – tak Egypťany poznali snad všichni turisté, ať jsou odkudkoliv. Agresivně se k turistům chovají někteří Maročané. Jednoznačně to souvisí s těžkou a někdy až zoufalou ekonomickou situací, kdy mladí lidé chtějí pracovat, ale nemají kde. Stává se, že majitelé obchodů si vynucují, aby cizinec odpovídal na každou nabídku zboží. A když nereaguje, tak mu vynadají do rasistů. Tento přístup naznačuje zakomplexovanost mnoha z nich i to, že ve svých představách považují cizince za jedinou možnost, jak získat bohatství – nejlépe okamžitě a rovnou v milionech. Samozřejmě neházím všechny do jednoho pytle, ale poměrně častý výskyt takové zkušenosti dokládá celkovou náladu marocké společnosti, která momentálně není nejlepší. Potrvá ještě nějaký čas, než si zdejší obyvatelé uvědomí, že podvádění nerovná se úspěch. Tomu se musí naučit nejen Arabové, ale i mnozí z nás. Kuvajťané a Saúdští Arabové jsou mezi samotnými Araby nejméně oblíbení, neboť jsou podle převládajících zkušeností povýšenečtí. Do určité míry to mohu potvrdit, i když jsem v Kuvajtu většinou natrefila na příjemné a přátelské lidi. Ačkoliv komunikace se Saúdskými Araby probíhá nejednou v duchu tvrdých chlapů z pouště a bez „citů“, i mezi nimi se najdou komunikativní jedinci. Většinou je však saúdská společnost vychovávána k narcismu, nekritickému vyzdvihování vlastní identity a povýšenosti vůči kterékoli jiné národnosti. Celkově se dá říct, že dojem nadřazenosti, nepřístupnosti a nedůvěřivosti, vyplývající z hmotného bohatství a teprve nedávného zformování vlastního národa a jeho identity, je patrný nejen v Kuvajtu a Saúdské Arábii, ale i v Emirátech a Kataru. Súdánci jsou

obvykle veselí a milí, ale i hrdí, příliš hrdí až urážliví. Ománci pak příjemní a nevtíraví. Libyjci jsou zdánlivě nepřístupní, ale když se poznáte blíž, jsou to kamarádi, na které se můžete spolehnout až do smrti. Iráčané a Jordánci jsou vzdělaní, Libanonci zase nejšikovnější obchodníci a Palestinci i podle hodnocení ostatních Arabů prý největší spekulanti. Arabové mají rčení, které volně přeložené zní: Iráčané knihy píšou, Libanonci je vydávají a Egyptané je čtou. I tento Arabů odpozorovaný pohled na sebe sama poukazuje na jistou charakteristiku každého národa. Každý má nějakou konkrétní, i když ji – tak jako všude na světě – neplatí stoprocentně.

Tak jako Slované patří do indoevropské jazykové rodiny, jsou Arabové součástí semitské jazykové rodiny. Kdo všechno patří k Semitům? Kromě Arabů se k nim řadí především vymřelá etnika Babyloňanů a Asyřanů, která žila na území Mezopotámie. Dále se k nim počítají představitelé kanaánských národů, neznámější z nich jsou Hebrejci (Židé) a Féničané. K Semitům patří také Amorejci a Aramejci, známí spíše z Bible. Aramejščina byla jazykem Talmudu a mluvil jí i Ježíš. Tímto jazykem se dodnes mluví v syrských vesnicích Maalúla a Sidnája. Mezi Aramejci se zformovali Nabatejci, kteří na území dnešního Jordánska založili slavné pouštní město Petra, vytesané do skály. V *Arabii Felix*, tedy na území dnešního Jemenu, žili tzv. jižní Arabové, z nichž pocházela královna ze Sáby, pravděpodobně šlo o kmen Sabejců.

V moderní době patří k semitským jazykům arabština, hebrejščina, zmíněná aramejščina, některé etiopské jazyky (např. amharština – oficiální jazyk Etiopie, tigre a tigriňa) a konečně málo rozšířené jazyky jižní Arábie – mahří a harsúsí. Zvláštním případem je maltština, která vznikla jako kombinace arabštiny a italštiny. Je jediným oficiálním semitským jazykem v Evropě a jako jediná se zapisuje latinkou. Vzdálenějšími jazykovými příbuznými Semitů jsou v rámci tzv. afroasijské skupiny staří Egyptané. Z jejich jazyka se vyvinula dnešní koptština, kterou používají egyptští a súdánské křesťané – koptové – jako svůj liturgický jazyk.

Írán není Irák, Peršané nejsou Arabové

Jednou jsem posluchačům rádia Děvín položila otázku: Jaký je rozdíl mezi Irákem a Íránem, respektive mezi Iráčanem a Íráncem? Nedivte se, ale mnoho Slováků (a nejen oni) si tato etnika a státy plete a zaměňuje. A tak tomu bylo také v případě posluchače, který se snažil na tuto otázku odpovědět. Zásadní rozdíl mezi těmito dvěma etniky je ten, že Irák má především arabské obyvatelstvo a patří k arabským státům, v Iráku se tedy mluví arabsky. Arabština, jak už jsem se zmiňovala, je součástí semitské jazykové rodiny, ale to není případ Íránu. Írán je indoevropská země a perština, kterou se mluví v Íránu, patří do íránské skupiny indoevropských jazyků. Je tedy příbuzná např. s hindštinou nebo se vzdálenější angličtinou a také češtinou.

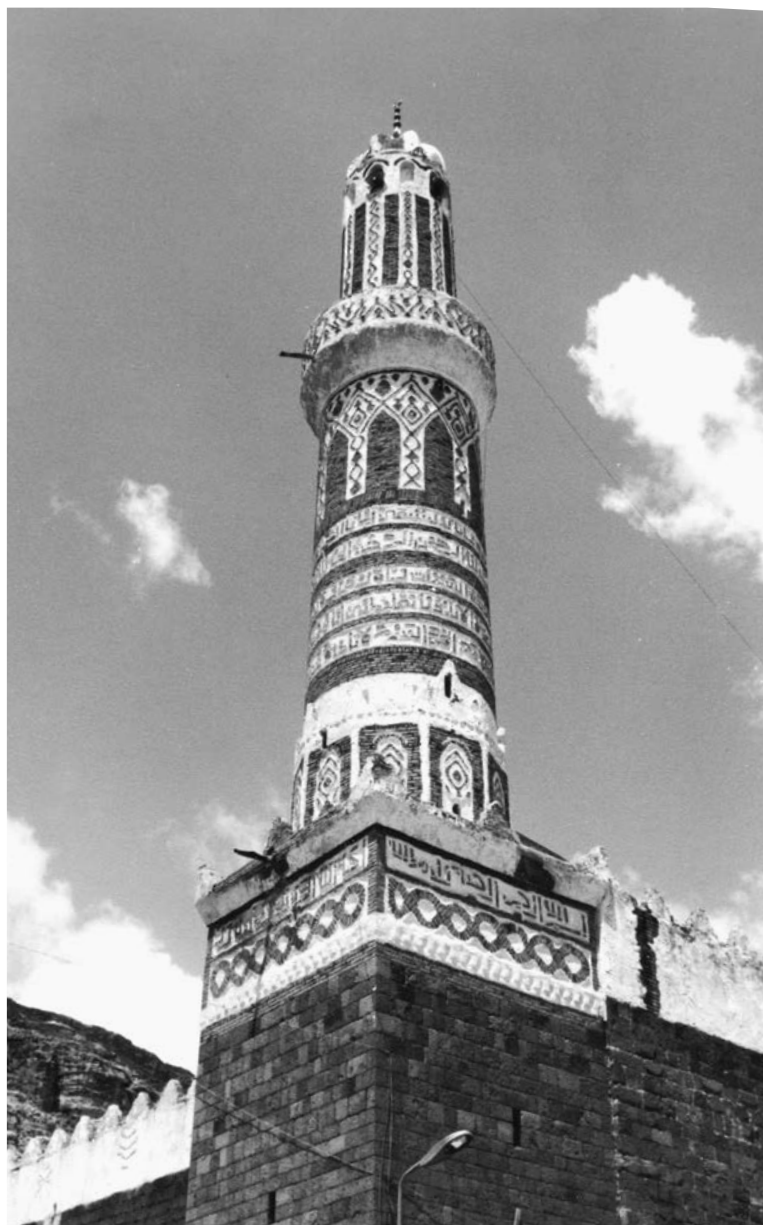
Z vědeckého, ale i pragmatického hlediska je škoda, že Íránci, tedy Peršané, od Arabů spolu s náboženstvím převzali také arabské písmo, které perštině příliš nevyhovuje. Perština by se nejlépe přepisovala latinkou nebo nějakým jiným písmem, které by zřetelně označovalo samohlásky. Co může mýlit, respektive pro nezainteresovaného po zvukové stránce sblížovat perštinu s arabštinou, je fakt, že perština převzala mnohé arabské názvy a slova, hlavně ta, která jsou součástí kulturně společenské výbavy arabského jazyka, samozřejmě včetně náboženské a s ní související právní terminologie.

Rozdíly mezi Iráčany a Íránci jsou rovněž ve fyziogonii. Íránci jsou obecně bledší než Iráčané a mají jiný tvar hlavy. Že je mezi těmito dvěma národy a zeměmi rozdíl, bychom si mohli zapamatovat i podle toho, že Irák a Írán spolu vedly osm let válku, která byla nejdelší konvenční válkou 20. století, a že Československo podporovalo obě strany, a to i vojenským vybavením.

Kdo je muslim?

Muslim je každý vyznavač náboženství zvaného islám. Muslimem tedy může být kdokoliv. Kromě Arabů jsou to nejčastěji Berbeři v saharské Africe, dále většina Íránců, Pákistánců, Afghánců, Tádžiků, Indů, Srílančanů a Bangladéšanů. Dále Malajci, Indonésané, někteří

Číňané, konkrétně Ujgurové, potom turkické národy v Turecku, Ázerbájdžánu, Kazachstánu, Kyrgyzstánu a Uzbekistánu a konečně mnozí Afričané jako Súdanci, Somálci, Nigerijci, Senegalci, Keňané, Tanzanci nebo Jihoafričané. V Evropě pocházejí muslimové zejména z Albánie a Bosny a některých kavkazských národů, ale stejně dobře jimi mohou být i Britové, Francouzi, Češi nebo Poláci. Být muslimem tedy ani zdaleka neznamena totéž co být Arabem! Arabové tvoří pouhých 20 % (!) celkového počtu muslimů. Navíc nejlidnatější muslimské země nejsou arabské; vede Indonésie, Pákistán, Indie a Bangladéš. K častým omylům spojeným s touto představou dochází pravděpodobně i proto, že islám vznikl na Arabském poloostrově. Po světě jej šířily arabské kmeny, a proto je většina Arabů svým vyznáním muslimská a jazykem islámu se stala arabština. Arabštinu používají dokonce i nearabští muslimové jako liturgický jazyk. I když většinou arabsky neznají ani slovo, mnozí z nich umějí recitovat Korán nazpaměť nebo z něj citovat, přičemž nerozumí významu slov. Funguje to principiálně stejně jako kdysi v Evropě, když byla latina jediným liturgickým jazykem katolíků.

ISLÁMSKÝ SLABIKÁŘ

Islám je náboženství, které navzdory celospolečenskému vývoji mimořádně výrazně ovlivňuje myšlení a chování mnoha svých vyznavačů. Za počátek jeho existence se považuje rok 622. Islám vznikl na základech judaismu a křesťanství v pouštní a hornaté oblasti Hidžáz na území dnešní Saúdské Arábie, konkrétně v okolí měst Mekka a al-Madína. Jednu z nejprogresivnějších věrouk na této planetě, ne-li tu nejvíce progresivní, zasel Muhammad ibn Abdalláh, sociální a politický reformátor a rovněž zakladatel muslimské obce. Jak uvádějí islámské zdroje, Muhammad vystoupil jako prorok po prvních zvěstováních od Boha prostřednictvím archanděla Gabriela. Tyto zásadní dějinné události se odehrály v době, kterou někteří nazývají se znevažujícím nádechem pohanskou, v arabštině se označuje *al-džáhilíja* s významem „doba nevědomosti“. Přírodní a místní kultury zato poskytly důležitý základ pro formování rituálů v islámu, které se předtím uplatňovaly při uctívání předislámských bohyní a bohů. A nejen to. Dané geograficko-společenské poměry vytvořily základ pro definování vztahů, ať už jde o vztahy mezi muži a ženami, vztahy rodinné, rodičovské, dědické, k otrokům, ke zvířatům atd., a to téměř výlučně z praktického a obchodního hlediska vloženého do právního rámce. Při jejich utváření byly brány do úvahy aspekty každodenní existence, logicky odrážející okolnosti ze 7. století. Symbolika ve verších a nejednoznačnost významů, tak oblíbená a obvyklá u posvátných knih Koránu, Bible, Tóry a podobně, mají za následek hodně nejasností a různorodého chápání. Proto v případě islámu poskytují důvod a široký prostor pro existenci četných vykladačů Koránu a islámských učenců. Tito učenci interpretují věrouku a někteří se jí snaží aplikovat na dnešní poměry. Jiní se zase urputně drží doslovného znění Koránu nebo *hadíthů* (soubory zachycených výroků a skutků Muhammada, v zásadě je můžeme přirovnat k evangeliím podle

Jana, Matouše...) z doby jejich vzniku, respektive jejich kodifikace. Je pozoruhodné, že učenci poskytující rady jdou někdy až do takových detailů, že by se mnozí lidé, například v Evropě, červenali. Zejména když je řeč o sexu nebo situacích, které podle selského rozumu vyznívají nanejvýš bizarně. Vykladači a učenci v těchto situacích buď používají vžitá pravidla, nebo prohlášení ad hoc. Z mého pohledu právě tento rys dělá z islámu mimořádně pragmatické náboženství, kde city často ustupují až komerční vypočítavosti a přesvědčení o pravdě někoho jiného než toho, koho se věc týká. Pragmatismem se islám dost zásadně odlišuje od jiných vyznání. Potvrzuje to také časté tvrzení samotných muslimů, kteří svoje náboženství označují jako způsob života nebo dokonce životní styl.

Aby nezainteresovaný člověk pochopil mentalitu, chování a myšlení muslima, je důležité poznat rysy tohoto náboženství. Islám nemá žádnou vedoucí osobnost jako je tomu třeba v křesťanství. Protějšek papeže neexistuje, zato je mnoho učenců prohlášených za *muftího* (ten, který vydává závazná prohlášení *fatwy*), jež reprezentují buď nezávislou radu učenců, nebo některou instituci, včetně státních. Každá islámská země má svého nejvyššího muftího. Kromě muftíů se za náboženskou autoritu považuje *álím* (mn. č. *ulamá*), tedy islámský učenec, jakož i *imám*, doslova „ten, který stojí vpředu a vede modlitbu“. Jde o jakéhokoliv staršinu nebo muže, který ovládá Korán, přičemž se předpokládá, že lépe než ostatní souvěrci. A takovému je poskytnuta důvěra.

Islám jako náboženství není oddělený od státu. Je součástí právního systému každé arabské a samozřejmě každé muslimské země. V každé z nich ovšem do jiné míry v závislosti na politických, respektive koloniálních vlivech. Jedno však mají společné – každá arabská země se v oblasti rodinného práva řídí výlučně islámským právem *šaría*. Například v Egyptě *šaría* figuruje pouze v rodinném právu a ostatní právo se řídí napoleonským kodexem. V Kuvajtu a Saúdské Arábii se rovněž uplatňuje *šaría*, a to i v trestním právu. Pro ostatní oblasti společenského života platí anglosaské zvykové právo. V Maroku platí zase kombinace *šaríi* a francouzského a španělského civilního právního systému.

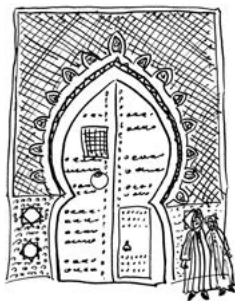
Tradice a přívrženci

Dvěma hlavními proudy islámu jsou *sunna* a *šía*. Vznikly rozštěpením názorů na nástupnictví Muhammada, tedy v úplných prvopočátcích, kdy po jeho smrti probíhaly boje o moc mezi jednotlivými mekskými rody.

Sunna v tomto významu znamená prorockou tradici. Název je odvozený z arabského slova znamenajícího tradice, obyčej. Protože Muhammad neurčil, jakým způsobem bude pokračovat jeho následnictví, nově vzniklá muslimská obec a její představitelé si to vyložili tak, jak její jednotliví představitelé považovali za správné. Oba proudy – sunnité, ale i šíité – pocházely z kmene Kurajšovců, avšak z různých klanů. Sunnité chtěli, aby vedení náboženské obce zůstalo u nich, podle možnosti formou volby. Prvním kalifem se po smrti Muhammada stal Abú Bakr z klanu Banú Tajm. Jeho dcera Áiša byla nejoblíbenější manželkou Muhammada a po jeho smrti se angažovala i v politice a válečných bojích. *Sunna* je jedním z hlavních zdrojů islámského práva. Postupně se vyvinula do islámské ortodoxie. *Sunna* má čtyři školy: hanbalovskou, málikovskou, hanífovskou a šáfiovskou. Hanbalovská doktrína je z nich nejrigidnější a uplatňuje se v Saúdské Arábii. V praxi to znamená, že člověk nemůže tančit, nemůže zpívat, jen pokud jde o náboženské zpěvy atd. V současnosti se *sunna* vyskytuje na většině území obývaném muslimy, označovaném *dár al-islám* (dům islámu). Je v opozici k *šie* a k jiným heretickým skupinám nebo k súfismu (islámskému mysticismu) a lidovému islámu.

Šía (tj. strana, skupina přívrženců) se opírá v otázce vedení náboženské obce o rodovou linii Muhammada, tj. v jedné osobě jeho zetě a bratrance Alího a následovníků. Alí ibn Abí Tálíb z klanu Banú Hášim si vzal za ženu Muhammadovu dceru Fátimu. Alí měl kromě jiných dětí dva syny, Hasana a Husajna, ale ani jeden z nich se nedostal k moci. Nový kalif Muáwija, první z nově se formující umajjovské dynastie, dříve fungující pouze jako klan Umajjovců, je oba odstranil. Zavražděn byl také jejich otec Alí. Tyto události měly

za následek první velké schisma v islámu – rozštěpení na sunnity a šíity. Dnes se dozvídáme o historických událostech, kterými si šíité připomínají smrt Husajna v podobě slavnosti *ášúrá*. Šíitští muslimové se během ní staví do role mučedníků, a proto se bičují, sekají se mečem do hlavy, bijí se řetězy. Sadomasochisticky si ubližují ve víře, že tak nejlépe procítí bolest prvních šíitů, násilí muslimů spáchané na muslimech. *Šia* byla od začátku potlačovaná a nežádoucí. K *sunně* vytvořila opozici. Vyznavači šíitské větve islámu byli krutě pronásledováni, a proto si postupně vytvářeli prostor k vnitřnímu hledání pravdy. Tak dospěli k doktríně *imámátu*, která hovoří o tom, že čtyři, šest nebo jedenáct *imámů* (imám = islámský náboženský hodnostář) působí veřejně, zatímco poslední je skrytý a vrátí se zpět jako spasitel neboli *mahdí*. Zde byl položen základ různých odnoží šíismu, jedna sekta věřila v pátého skrytého *imáma*, jiná v sedmého, další ve dvanáctého. Podle toho mají také svá pojmenování. Víra ve skrytého *imáma* vnesla tímto způsobem do islámu pojem mesiášství. Dnes jsou šíité nejvíce rozšířeni v arabském Iráku, perském Íránu a v Jemenu, kde *imámové* dokonce i vládli. Šíitské komunity žijí v jižním Libanonu, na Bahrajnu tvoří většinu, v Kuvajtu menšinu a ještě méně se vyskytují na východním pobřeží Saúdské Arábie, kde jsou pod tlakem a drobnohledem sunnitské většiny.

Muslimský svatostánek

Obdobou křesťanských kostelů a židovských synagog jsou v arabsko-islámském světě mešity. Nádherné i jednoduché. Malé i obrovské. Mnohé z nich jsou historickými a architektonickými skvosty. V minaretech historické Káhiry se člověk posune o několik století zpět.

V porovnání zejména s katolickými kostely v našem pojetí je vnitřní výzdoba poměrně jednoduchá, hlavně pokud jde o obrazy či sochy, neboť ty v mešitě být nemohou. Záměrem je nevnucovat člověku představu o Bohu. Některé mešity ale oplývají nádhernými florálními nebo geometrickými malbami, drahými koberci a honosnými lustry. Pro věřícího je základem správné nasměrování na Mekku, nazývané *kibla*, zaručuje ho výklenek ve stěně, tzv. *mihráb*. V přední části mešity se na vyvýšeném místě nachází *minbar* (kazatelna). Nedílnou součástí mešity je minaret, z něhož se ozývá volání k modlitbám. V minulosti svolával muezzin, dnes ho často nahrazuje magnetofonový pásek. U každé mešity je dvůr s umyvadly na rituální očistu a záchody. Ve stísněných poměrech postačí prostý vodovodní kohoutek, v poušti nahrazuje vodu písek. Mešity jsou určeny především pro muslimy, ale v některých zemích vpustí dovnitř i jiného pobožného. Mešita je, tedy má být, svatostánek plný ticha, klidu a meditace. Egypťské mešity byly pro tento účel jako stvořené. Bosa, na pohodlných kobercích nebo umělohmotných rohožích jsem si několikrát vychutnala ticho uprostřed hlučného města. Nikdo mě přitom nerušil. I když mešita slouží především k modlitbě, za ideálních okolností si v ní může odpočinout znavený poutník bez ohledu na vyznání. Většina z nich je otevřená ve dne v noci, aby se do nich mohl uchýlit ten, kdo to potřebuje. Takové je jejich poslání, jen skutečnost je o poznání jiná. Téměř všude v arabském světě cizince, u něhož automaticky bez ověření předpokládají jiné vyznání než muslimské, dovnitř jednoduše nevpuštějí a mnohdy jej až hrubým způsobem vykážou ven. V lepším případě mu ve vybraných mešitách nabídnou vstup po zaplacení poplatku, který ale vůbec není symbolický.

Pět pilířů

K základům islámské věrouky patří pět pilířů víry, tedy pět hlavních povinností každého muslima. Jsou to:

- vyznání víry,
- vykonávání pěti modliteb za den,
- dodržování půstu během měsíce ramadánu,
- pouť do Mekky,
- poskytování almužny.

Pět pilířů víry tvoří základ části islámského práva, věnované vztahu člověka a Boha.

Vyznání víry, arabsky *šaháda*, je slovním vyjádřením příslušnosti k islámu a odevzdanosti do vůle Boží. Formulka vyznání zní: *lá illáha illá-lláh wa Muhammad rasúl alláh*, v překladu „není Boha kromě Boha a Muhammad je prorok Boží“. Vyznání tvoří součást života muslimů. Šeptá se novorozenému dítěti do ucha a vyslovuje se při loučení s mrtvým. Je součástí derviškých rituálů – právě tuto formulku derviši opakují, dokud se nedostanou do transu.

Modlitby během dne představují jedinou pravidelnou bohoslužbu v islámu. Jejich cílem není něco si od Boha vyprosit, jde o povinný kultovní projev. Podmínkou pro vykonání modlitby, arabsky *salá*, je rituální čistota těla, čisté místo – proto modlitební kobereček, oblečení zakrývající nahotu těla a nasměrování na Mekku – *kibla*. Každý muslim musí denně vykonat pět modliteb:

- modlitbu západu slunce (*salát al-maghrib*),
- večerní modlitbu (*salát al-išá*),
- ranní modlitbu za svítání (*salát as-subh*),
- polední modlitbu (*salát ad-duhr*),
- odpolední modlitbu (*salát al-asr*).

Pozoruhodné je, že muslimové začínají počítat modlitby západem slunce, když se život daného dne uzavírá. Časy modliteb se různí a závisí na postavení astronomických těles. Každou z nich ohlašuje muezzin z mešity, jeho volání se nazývá *adhán*. Modlitba se nemusí vykonat ihned po ohlášení, stačí mezi dvěma svoláváním, resp. později. Tak se to také často aplikuje. Někteří muslimové však trvají na jejím vykonání v určený čas a uvádějí to jako povinnost.

Vnímavému pozorovateli jistě neunikne jev, na který narazíte především v Egyptě. Všimla si ho i moje maminka, když nás přijela navštívit. Překvapeně se mě zeptala: „Emíre, co to mají někteří muži za roh uprostřed čela? Někteří roh, jiní velký strup!“ Na místě, kde si Indové naznačují třetí oko, mají mnozí egyptští muži rány skutečně různých forem. Když totiž muslimové při jedné pozici během modlitby padají před bohem na kolena, dotýkají se čelem země, tedy modlitebního koberečku nebo rohožky. Pokud se země dotýkají velmi intenzivně, odřou si střed čela. Pokud to dělají intenzivně a pravidelně, do rány se jim může zanést infekce a opakovanou činností se rána znovu dráždí, infikuje a znovu zajizvuje. Výsledkem jsou čela s různými útvary – od zaschlých strupů přes zjizvenou tmavočervenou plošku až po vyčnívající útvar, jaký viděla moje maminka a my s ní. Egyptané si tento útvar pojmenovali poeticky *zabíba*, tedy rozinka. Mnoho mužů si čelo odírá záměrně, aby ostatní věděli, že se modlí tak, jak je to předepsané, aby pak vypadali jako správní muslimové. Když jsem se na to osobně několikrát ptala, nikdy mi žádný muž nedokázal vysvětlit, proč on *zabíbu* má a jiný muslim ne, třebaže se také pětkrát denně modlí. Potom se naskýtá otázka, do jaké míry jsou správní muslimové ti, kteří *zabíbu* nemají, neboť i v Egyptě je mužů bez zjizveného čela dost. Egyptské ženy se *zabíbou* jsem neviděla, asi i proto, že některé z nich se chtějí líbit. Je samozřejmé, že se modlí také ostatní Arabové, ale v tak hojném výskytu jsem rozinku v jiné arabské zemi v takovéto podobě neviděla.

Ramadán je jeden z měsíců islámského kalendáře. Je nejspeciřtější, protože se během něj má správný muslim postit doslova od úsvitu do soumraku. Tento **púst** jako součást pilířů víry znamená zákaz různých fyzických, citových a mentálních aktivit: nejíst, nepít, nekouřit, nemít sex, nelhat, nenadávat. Prostoru se má dostat rozjímání a mírumilovným myšlenkám. Romantizující představy ustupují každodenní realitě, v níž jen málokterý muslim nepočítá dny do konce tohoto měsíce. Ačkoliv se muslimové na tento měsíc s napětím těší, sami říkají, že prožít ho znamená velké trápení. Životní cyklus se na měsíc převrátí naruby, neboť se žije v noci. To má za následek, že téměř všechno „světské“ stojí. Člověčenstvo už je zkrátka takové, jaké je, a úmysl spojit se s Bohem a odpoutání se od světských podnětů, což je cílem tohoto měsíce, se v podstatě nedá dostatečně naplnit. Drtivá většina muslimů fyzicky strádá, jejich mysl se tedy fixuje na podněty vycházející z těla, takže se nedokážou soustředit na efektivní naplňování své víry.

Pouť do Mekky, v arabštině *hadždž*, představuje několik po sobě následujících kroků, které tvoří celkový rámec rituálů. Jsou spojené s prvopočátky islámu, ale i s předislámským obdobím. Pouť se koná každý rok a obyčejně trvá šest dní. Podstatné je, že každý muslim by ji měl alespoň jednou za život absolvovat. Když je někdo nemocný, může pověřit jinou osobu, aby ji za něj vykonala, ale musí zaplatit všechny náklady. Touha milionů muslimů realizovat nejen jednu ze svých povinností, ale i jeden z životních cílů a u někoho snů, činí z pouti jednu z nejmasovějších náboženských akcí na této planetě, kde ve vymezené dny dosahují počty vyznavačů islámu až 3 milionů. Aby saúdskoarabské úřady zvládly takový obrovský nápor, ustanovily ministerstvo pro *hadždž*, které se na pouť celoročně připravuje a spolupracuje s ministerstvy náboženských záležitostí v muslimských zemích. Kromě nich existují tisíce zprostředkovatelů a cestovních agentur, zajišťujících účast na pouti. Samozřejmě jde o nákladnou akci, záleží na peněženke a také na tom, kdo ji vyřizuje. Pokud jde o Egypt, pak ten, kdo se přihlásí na úřad, realizuje tzv. vládní pouť, zatím co přes agentury jde o pouť turistickou.

Rozdíl je v ceně: u vládních institucí začíná na 15 000 egyptských liber (47 400 Kč). U zprostředkovatelské agentury se nejnižší suma pohybuje okolo 50 000 liber (158 000 Kč). Horní hranice poplatků za účast na *hadždži* dosahuje v obou případech 120 000 liber (379 200 Kč)¹. Široké finanční rozpětí závisí na výběru hotelu a délce pobytu.

Vzhledem k tomu, že se ramadán i pouť do Mekky pojí s velkolepými oslavami a rituály, věnuji se těmto tématům do detailů ve své další knize s názvem *Život po arabsku*. Porovnávám teorii a realitu, popisují, jak se muslimové v jednotlivých zemích či konkrétním prostředí chovají a co dělají pro to, aby naplnili svoji představu, jak má vypadat správný muslim.

Z pěti pilířů nám zbývá **almužna** – *zaká*. Jde o část majetku, kterou má odvádět každý dospělý muslim, aby mu Bůh odpustil touhu něco vlastnit. Vnímá se jako vrácení části majetku, kterou Bůh dopřál muslimovi. Je obvyklé poskytovat almužnu během největších islámských svátků – *id al-adhá* a *id al-fitr*. Odevzdává se různě, např. do „zvonečků“ v mešitě nebo se rozdává chudým. Nejmoderněji ji někdo odvádí ze svého příjmu na účty různých charitativních organizací. Zaměstnanci jsou zvyklí odvádět jednou za rok islámským charitativním spolkům nebo přímo chudým asi čtyřicetinu svých příjmů, zemědělci hned po sklizni datlí, arašídů nebo místních obilnin odevzdávají na účely almužny desetinu výdělku. Otázka, zda se má almužna odevzdávat v peněžní formě nebo v naturáliích, je předmětem diskusí učenců. Velká část Egyptanů se řídí doporučením al-Azharu (nejdůležitější sunnitské instituce), který každoročně stanovuje doporučenou výšku na každého rodinného příslušníka, dokonce včetně pomocníků v domácnosti. Za rok 2015 to bylo 10 egyptských liber, tedy něco přes 30 Kč na hlavu (1 EGP = cca 3,16 Kč). V roce 2011 vyšla jednoho Egyptana doporučená suma na 7,5 EGP, z čehož je patrné, že i *zaká* efektivně kopíruje aktuální ekonomickou situaci.

1 Kurz podle <http://www.oanda.com/currency/converter/>: 1 EGP = cca 3,16 Kč; kurz z prosince 2015. Všechny kurzy uvedené v této knize jsou přepočtené kurzy z prosince 2015.

Sekty a odnože

Kromě zmíněných dvou základních proudů jsou v arabském světě i jiné odnože a sekty, které se z islámu postupně vyčlenily. Mnohé z nich vycházely ze šíi a vůdcové některých sekt si začali vyvozovat své vlastní interpretace o skrytém *imámovi*. Tak se oddělila heretická sekta **drúzů** pod vedením Naštákína ad-Darazího v 11. století. Předtím než se usadil v Sýrii, působil ad-Darazí na dvoře kalifa al-Hákima z fátimovské dynastie v Káhiře. Je zajímavé, že al-Hákimova matka byla Ruska. Jak byl už tehdy svět promíchaný! Tento výstřední kalif trpěl chorobnou podezřívavostí a náboženskou nesaňšenlivostí. Zlikvidoval své vezíry, vyplenil křesťanské kostely a synagogy. Tím, že takto poskrvnil Jeruzalém, poskytl křižákům záminku ke vpádu do arabského světa. A křižáci jí využili. Kalif al-Hákim se pod duchovním vlivem ad-Darazího prohlásil za vtělení Boha. Ad-Darazí tuto myšlenku dále propagoval i po návratu do Sýrie. Drúzové dnes žijí především v Sýrii, Izraeli, Libanonu. Jejich rodiny rozděluje syrsko-izraelská hranice, ale s povolením úřadů jsou rodiny zvyklé se vzájemně navštěvovat. Drúzové striktně uzavírají sňatky mezi sebou, věří v reinkarnaci a zároveň ve vtělení Boha do skrytého *imáma*.

Další sektou, rozšířenou hlavně v Sýrii, ale i v Turecku, Libanonu a Iráku, jsou **alawité**. Syrské politické a vojenské vládní složky al-asadovského režimu se řadí právě k této utajované sektě, která však ve 20. století nabyla jasně sekulárního charakteru. Patří k nim také rodina prezidenta al-Asada. Alawité si úzkostlivě střeží svou komunitu. Z toho mála, co pustí do světa, se ví, že při rituálech přijímají hostii a pijí víno, které plní posvátnou funkci – představuje Boha. Na rozdíl od ostatních muslimů se zabývají astrologií a věří v reinkarnaci, konkrétně v to, že hvězdy v Mléčné dráze představují duše věřících. Podle nich se každý alawita musí sedmkrát inkarnovat, aby se mohl znovu vrátit ke hvězdám. Slaví islámské svátky, ale i Vánoce, Velikonoce a svátek Tří králů. Významným rozdílem je, že si přidali další pilíře víry: šestý představuje *džihád*, tedy boj s cílem bránit nebo šířit islám ve významu duchovním či fyzickém

jako svatá válka, a sedmým je uctívání Alího, Muhammadova zetě. Považují ho za prvního pravověrného kalifa, ačkoliv ve skutečnosti je po Muhammadově smrti až čtvrtý v pořadí. Pro muslimy je křesťanská Svatá trojice těžko pochopitelná. Odmítají ji. Naopak právě alawité věří, že Bůh se objevil jako součást Trojice minimálně sedmkrát; v posledním vtělení v Muhammadovi, Alím a v jednom ze společníků zakladatele islámu Muhammada – Salmánovi al-Fárisím². Sekta vznikla v 10. století a je vyčleněná ze šíitského islámu. Nazývá se rovněž sekta Nusajríja podle teologa Nusajra. Někdy z úst muslimů zaznívají pochybnosti o tom, zda jsou alawité šíité, či zda jsou to vůbec muslimové. Tvrdí fundamentalisté je totiž označují za nevěřící, ba dokonce je obviňují z polyteismu nebo modlářství, což se v islámu považuje za neodpustitelný hřích a zločin. Svými rituály a zvyky mají alawité nejbliže ke křesťanům.

Když mluvíme o islámu, je třeba zmínit se také o **súfismu**, tedy o islámském mysticismu. Samotné slovo súfismus pravděpodobně pochází z řeckého slova *sophia* (moudrost). Názor, že je odvozené od arabského slova *súf* (vlna), je podle mě mylný, protože snadno sklouzává k lidové etymologii s vysvětlením, že mystikové se odívali do vlněných sutan. Smyslem súfismu je dosáhnout splynutí s božskou podstatou, což je možné několika způsoby. Patří k nim *dhikr*, tedy vzývání jména božího až do extáze, rituální zpěv, tanec (jak je známý u točících se dervišů), modlitba a askeze. Súfismus se začal formovat v 8. století a největší rozmach zaznamenal v 10. a 11. století. Je jediným směrem v islámu, kde se realizovaly také ženy, což dokazuje existence mystických útulků pro ženy. Renesance súfismu nastala v poslední čtvrtině 20. století, kdy fungoval jako protipól sekulárních režimů v arabském světě. Dnes se organizují různá setkání řádů, které praktikují své rituály veřejně. Živým příkladem je Súdán, v němž súfismus stále přetrvává.

2 http://www.academia.edu/20262643/The_Alawites_An_Ethnographic_Analysis

Z *Příběhů tisíce a jedné noci* je známá postava dervíše, tedy potulného mnicha, mystika. Zmiňuji se o něm v souvislosti s naším pobytém v Súdánu, kde jsme si jednou v pátek, tedy v muslimský svátek, nenechali ujít pravidelné setkání súfijských dervišských řádů. K hrobce známého súdánského dervíše jménem Hamad an-Níl přišli představitelé několika dervišských řádů: as-sammánija, al-ahmadija, aš-šádhilija, al-burhánija a al-kádirija. Řády postupně přicházely, seskupily se do kruhu a někteří z nich rotovali kolem vlastní osy a spolu s ostatními praktikovali *dhikr*, tj. vyslovovali jméno boží až do extáze. Přitom z úst zastánců těchto řádů zněly rituální zpěvy. Derviš v klasickém oblečení, tj. v sutaně sešité z malých různobarevných kousků látky a s korálky na krku, se otáčel, neustále přitom točil palicí a z jeho úst se bez přestání linula hluboká hláska „l“ – *lá illáha illá-lláh*. V takovém stavu setrval alespoň hodinu. Přidali se další derviši se spletenými dredy a v krásných zelených tunikách až po zem a ještě jiní s píšťalkou v leopardí kůži. Řády mezitím zpívaly, dokud jejich *dhikr* neukončilo svolávání muezzina k večerní modlitbě. Šajch zastavil davy a derviši dokončili rituální tance, někteří odpadli a přišli k sobě až po chvíli kříšení. Pravidelná páteční setkání dervišů se nesou v silné magické atmosféře, kterou nemusí každý snášet, včetně všech přítomných, tělesně a duševně více či méně sourodých.

Setkání súfijců nemusí vypadat tak okázale jako u hrobky dervíše Hamada an-Níla v chartúmském Umm Durmánu. *Dhikr* se může běžně praktikovat i každý večer, nutností je však tradiční oděv *diš-dáša* nebo v egyptském provedení *gallábéja*, a hlavně rituálně umytý muslim. Každý rituál začíná *fátihou*, tedy první *súrou* (kapitolou) Koránu. K súfijcům patřil také řidič Muhammad ze slovenské ambasády v Káhiře.

Kromě tančících dervišů, stoupců rozmanitých řádů nebo jiných „*dhikrujících*“ jsou hlavně z minulosti známy případy dervišů z Maroka, kteří se nechali zaživa zahrabat do písku, aby dokázali, že mají